

लोकप्रशासनातील नवीन प्रवाह नव लोकप्रशासन

प्रा.डॉ.टी.एम.पाटील, राज्यशास्त्र विभाग, सदाशिवराव मंडलिक महाविद्यालय, मुरगूड

प्रस्तावना :

नवीन लोक प्रशासन ही पारंपारिक सरकारी प्रशासनाविरुद्ध सकारात्मक, तंत्रज्ञानविरोधी आणि श्रेणीबद्ध विरोधी प्रतिक्रिया आहे. जनतेच्या सतत बदलणाऱ्या गरजा आणि संस्था आणि प्रशासन त्या कशा सोडवतात याला प्रतिसाद देणारा हा सिद्धांत आहे. सरकारच्या भूमिकेवर आणि सार्वजनिक धोरणासह सार्वजनिक हिताचा भाग असलेल्या, परंतु त्यापुरते मर्यादित नसलेल्या नागरिकांना सेवा कशा प्रदान करू शकतात यावर लक्ष केंद्रित करणारा हा नव लोकप्रशासन आहे.

उद्देश :

1. नवीन लोक प्रशासनाच्या उद्याची पार्श्वभूमी अभ्यासणे
2. नवीन लोकप्रशासनाची तत्वे अभ्यासणे
3. नवीन लोक प्रशासनाची वैशिष्ट्ये अभ्यासणे

नवीन लोक प्रशासनाचा इतिहास

यूएसए मध्ये 1960 चे दशक असामान्य सामाजिक आणि राजकीय अशांतता आणि उलथापालथीचा काळ होता. या संदर्भात, वाल्डोने असा निष्कर्ष काढला की सार्वजनिक प्रशासनाचा अभ्यास किंवा सराव यापैकी कोणत्याही परिस्थितीत वाढत्या उलथापालथी आणि गुंतागुंतांना अनुकूल प्रतिसाद देत नाही. यासाठी वाल्डोच्या युक्तिवादाचा एक भाग म्हणजे सार्वजनिक प्रशासनाशी संबंधित सामान्य अविश्वास, भ्रष्टाचार आणि इतरांच्या संकुचित हितसंबंधांनी ग्रासलेल्या सरकार आणि नोकरशाहीवर जनतेचा विश्वास पुन्हा निर्माण करण्यासाठी सेवा क्षेत्राच्या नैतिक जबाबदाऱ्यांचे पुनरुज्जीवन करण्याचे आवाहन आवश्यक होते. त्यानंतर, अधिक नैतिक सार्वजनिक सेवेकडे वाटचाल करण्यासाठी सार्वजनिक सेवा-आणि कोणत्याही क्षेत्रातील सार्वजनिक सेवकांना आधार देणाऱ्या मूलभूत मूल्यांवर लक्ष केंद्रित करणे आवश्यक आहे. परिणामी नवीन लोकप्रशासन 1968 मध्ये ड्वाइट वाल्डोच्या संरक्षणाखाली झालेल्या पहिल्या मिनोब्रूक कॉन्फरन्समध्ये त्याचे मूळ असलेले दिसते. या परिषदेने सार्वजनिक प्रशासन आणि व्यवस्थापन क्षेत्रातील शीर्ष विद्वानांना या क्षेत्रावर आणि त्याच्या भविष्यावर चर्चा करण्यासाठी आणि विचार करण्यासाठी एकत्र आणले. या चर्चांमध्ये प्रशासनाचे बदलते स्वरूप कसे आसवे यावर विचार विनिमय झाला.

नवलोकप्रशासने सार्वजनिक सेवकांना उदयोन्मुख संघर्ष आणि तणाव सोडवण्यासाठी पर्यायी मॉडेल ऑफर केले नाही. नागरिकत्व, लोकशाही किंवा सार्वजनिक हित या संकल्पना कालांतराने विकसित झाल्या आहेत आणि विकसित होत आहेत. परिणामी, शासनाची भूमिका आणि सार्वजनिक सेवेची भूमिका वेगवेगळ्या दृष्टीकोनातून क्लासिक मॉडेलच्या मर्यादांच्या पलीकडे ढकलून, इतिहासाला आव्हान देणारी, स्पष्टीकरण देणारी आणि पुरेशी सखोलता असलेला इतिहास रचू शकणाऱ्या मार्गांनी बदलली जात आहे. पारंपारिक अर्थाने केवळ इतिहासच नाही तर सतत सुधारणा घडवून आणणारी परस्परसंवादी टाइमलाइन म्हणून काम करते. त्याच्या केंद्रस्थानी, सार्वजनिक सेवेसाठी संकुचित स्वार्थांच्या पलीकडे जाणारी दृष्टी आवश्यक आहे. वाल्डो सार्वजनिक प्रशासन आणि नोकरशाहीला सभ्यता आणि आपल्या संस्कृतीचा अविभाज्य घटक मानतात: सभ्यतेचा विकास स्वतः सार्वजनिक प्रशासनावर अवलंबून असतो आणि संबंधित संकल्पना विशिष्ट सभ्यता आणि संस्कृतीतील घटक घटक असतात.

नव लोकप्रशासन :

नवलोक प्रशासन म्हणजे 'कोणत्याही प्रचलित प्रशासकीय व्यवस्थेत नवीन तथ्ये आणि नवीन पद्धती प्रभावी करणे. तांत्रिक दृष्टिकोनातून, याचा अर्थ 'प्रशासकीय संस्था, वर्तन, पद्धती आणि कार्यपद्धतींमध्ये आयोजित आणि पद्धतशीर सुधारणा होय.

नवलोकप्रशासनाचे उद्दिष्टे:

1. प्रासंगिकता

पारंपारिक सार्वजनिक प्रशासनाची उद्दिष्टे होती; कार्यक्षमता आणि अर्थव्यवस्था तर नवीन सार्वजनिक प्रशासनाचे उद्दिष्ट प्रासंगिकता आहे. म्हणजेच, संबंधित सामाजिक समस्यांबद्दल त्याला खोल चिंता आहे. त्याचा मूळ हेतू आहे-- सार्वजनिक प्रशासनाचे ज्ञान आणि संशोधन हे समाजाच्या गरजेच्या संदर्भात "संबंधित" आणि "संबंधित" असले पाहिजे. आता सार्वजनिक प्रशासन केवळ POSDCORB तंत्रज्ञानाशी निगडित नाही तर लोक प्रशासनाच्या विद्यार्थ्यांना समाजाच्या

मूलभूत समस्यांमध्ये थेट सहभागी होण्याची संधी मिळाली आहे. ड्वाइट वाल्डो यांनी वारंवार जोर दिला आहे की समाजाला ज्या समस्यांना तोंड द्यावे लागते त्यापासून सार्वजनिक प्रशासन अलिप्त राहू शकत नाही.

2. मूल्य :

नवीन सार्वजनिक प्रशासन स्पष्टपणे मानक आहे. हे पारंपारिक सार्वजनिक प्रशासनाची मूल्ये लपवून वर्तणूक आणि प्रक्रियात्मक तटस्थता नाकारते. मिनोब्रुक कॉन्फरन्सच्या प्रतिनिधींनी स्पष्टपणे सांगितले की मूल्य तटस्थ सार्वजनिक प्रशासन असणे अशक्य आहे. बुद्धिवंतांच्या पातळीवर, अमेरिकेतील अलीकडील काही लेखांनी सार्वजनिक प्रशासनातील नैतिकतेचे महत्त्व अधोरेखित केले आहे. सार्वजनिक प्रशासनाच्या कार्याचा विस्तार होत असल्याने, सार्वजनिक कार्यकर्त्यांच्या कार्यात नैतिकतेबद्दल जागरूकता आणणे आवश्यक आहे. नैतिक मूल्यांवर पुन्हा भर दिल्याने अनेक महत्त्वाचे परिणाम समोर आले आहेत ज्यांचा सार्वजनिक प्रशासनाच्या अभ्यासावर थेट आणि लक्षणीय परिणाम झाला आहे. यामुळे उत्तरदायित्व आणि नियंत्रणाच्या भावनेकडे सार्वजनिक प्रशासनातील स्वारस्य पुन्हा जागृत होण्यास मदत झाली आहे.

३. सामाजिक समता

पारंपारिक सार्वजनिक प्रशासन हे यथास्थिती स्वरूपाचे होते तर नवीन सार्वजनिक प्रशासन सामाजिक समतेच्या तत्त्वावर भर देते. महिला, मुले आणि दलित यांसारख्या समाजातील दुर्बल घटकांना सामाजिक न्याय देण्यासाठी ते संवेदनशील आहे. नवीन सार्वजनिक प्रशासनाचे उद्दिष्ट विशेषाधिकारप्राप्त वर्गाचा अंत करणे आणि सामाजिक समानतेवर जोर देणे आहे.

4. परिवर्तन :

नवीन सार्वजनिक प्रशासन सामाजिक समानता प्राप्त करण्यासाठी बदलावर भर देते. यामुळे समाजातील स्थिती, शोषण, सामाजिक आणि आर्थिक विषमता संपते आणि शोषणविरहित नवीन समाजाची स्थापना होते. नवीन सार्वजनिक प्रशासन समाजात बदल घडवून आणण्याचे साधन म्हणून काम करते. समाजाचे सध्याचे संकट हे गंभीर सामाजिक संघर्षांचे परिणाम आहे, त्यामुळे ते संघर्ष संपवण्यासाठी प्रयत्न होणे गरजेचे आहे. या संघर्षावर मात करण्यासाठी, सध्याची राजकीय आणि सामाजिक व्यवस्था मोडून काढणे आवश्यक असेल, तर लोकप्रशासनातील तज्ञांनी धैर्याने मागणी केली पाहिजे आणि गरज पडल्यास केवळ सुधारणा किंवा क्रांती सुचवून त्यांचे समाधान करून चालणार नाही. समाजाची अशा प्रकारे पुनर्रचना करा की ती इच्छित उद्दिष्टे प्रभावीपणे राबवू शकेल.

थोडक्यात, नवीन लोकप्रशासन नैतिकता, मूल्ये, नाविन्यपूर्ण बदल आणि सामाजिक समानता यावर भर देते. यानुसार सार्वजनिक प्रशासनाची इमारत ही मूल्यांच्या पायावरच उभारता येते. जेव्हा समाजातील विषमता, संघर्ष, आकांक्षा, संदर्भ आणि चिंता यांचे योग्य प्रकारे निराकरण केले जाईल, त्याच परिस्थितीत सार्वजनिक प्रशासनाची योग्यता स्वीकारली जाईल.

नवीन लोक प्रशासनाची वैशिष्ट्ये

1. जेव्हा जगात सामाजिक, राजकीय, आर्थिक, तांत्रिक वातावरण झपाट्याने बदलत आहे, तेव्हा प्रशासकीय संस्थांना देखील स्वतःमध्ये बदल घडवून आणावे लागतील जेणेकरून केवळ संस्था प्रभावीपणे काम करू शकत नाही तर तिच्या कामाची परिणामकारकता आणि प्रासंगिकता देखील वाढू शकेल. मोजले जाणे.
2. प्रशासनात नागरिकांचा जास्तीत जास्त सहभाग असावा. म्हणजेच धोरणनिर्मिती आणि निर्णयप्रक्रियेत लोकप्रतिनिधी वाढले पाहिजेत.
3. प्रशासनाच्या संघटनात्मक रचनेत बदल झाला पाहिजे. पारंपारिक पदानुक्रमानंतरचे केंद्रीकरण नियंत्रण क्षेत्रासारख्या रचनांमध्ये बदल आणले पाहिजेत आणि त्यांच्या जागी पारंपारिक सहकार्य, विकेंद्रीकरण इत्यादींचा अवलंब करणे अधिक चांगले होईल.
4. पारंपारिक प्रशासनाऐवजी, त्यात व्यावसायिकतेच्या भावनेचा समावेश केला पाहिजे जेणेकरून केवळ काम योग्यरित्याच नाही तर जलद आणि अधिक प्रभावीपणे देखील होईल. त्यासाठी व्यवस्थापकीय शैली अंगीकारावी लागेल.
5. मानवी स्वभावाचा बरील दृष्टिकोन (जे 'असणे' किंवा 'असणे' यावर जोर देते) संस्थांच्या महत्त्वाचे प्रश्न समोर आणते. विलबर्न म्हणतात की "नवीन सार्वजनिक प्रशासनाचे आवश्यक वैशिष्ट्य म्हणजे ते आहे. हे प्रशासकीय प्रयत्नांच्या प्रक्रिया आणि संरचना आणि त्यांच्या उद्दिष्टे आणि उद्दिष्टांच्या परस्परसंबंधांवर अधिक स्पष्टपणे आणि सत्यतेने प्रतिबिंबित करते. आणि ती ध्येये नैतिक आधारावर अधिक जाणीवपूर्वक आणि विवेकपूर्णपणे निवडतात. किंवा नैतिकता.

6. नवीन लोक प्रशासनाचा असा विश्वास आहे की मानवजातीमध्ये संपूर्ण बनण्याची क्षमता आहे. हे त्या दृष्टिकोनाच्या विरुद्ध आहे जे मानवाला उत्पादनाचे अधिक किंवा कमी गतिहीन किंवा स्थिर घटक मानतात.

सारांश :

नवीन लोकप्रशासन संकल्पनेने नवीन क्षेत्रे आणि नवीन कल्पनांना जन्म देऊन लोकप्रशासनाच्या विषयाला आणि अभ्यासाच्या क्षेत्राला व्यापक आधार दिला आहे. अभिनव संकल्पनेतून समाजाशी थेट संबंध प्रस्थापित केला आहे. लोकहित किंवा जनहित हा त्यांचा नवा अर्जेडा आहे. नवीन लोक प्रशासनाला अधिक उत्साही सुधारक, सजग धोरणकर्ते, सामाजिक परिवर्तनाचे प्रतिनिधी, राजकीय आंदोलक, आशावादी नेता आणि आज समाजात पसरलेल्या विसंगती संपवण्यासाठी सहज उपलब्ध कार्यकर्त्यांप्रमाणे जनहितासाठी काम करण्याची भावना असणारा सद्गुरु प्रशासन आवश्यक आहे. असे प्रशासन नोकरशाहीच्या सापळ्यातून बाहेर पडेल आणि एक कार्यक्षम व्यवस्थापक म्हणून उदयास येईल जिथे ते मानवी समस्यांच्या निराकरणावर भर देऊन सामंजस्य आणि सामाजिक समता यासारखे गुण अंगीकारेल. जरी नवीन सार्वजनिक प्रशासन ही पूर्णपणे अमेरिकन संकल्पना आहे. भारतात नवीन लोकप्रशासनाची मुळे अजून पूर्णपणे रुजलेली नाहीत.

संदर्भसूची :

1. बी.एल. फाडिया एवं कुलदीप फाडिया , “लोक प्रशासन के तत्व एवं भारत में लोक प्रशासन”, साहित्य भवन प्रकाशन; 2020 वी आवृत्ती (1 जानेवारी 2018)
2. प्रा. श्रीकांत देशपांडे, “लोकप्रकाशन”, श्री मंगेश प्रकाशन, नागपूर.
3. डॉ. सुवर्णा घुडे-बेनके, लोकप्रशासन”, प्रशांत पब्लिकेशन, २०१८
4. वि.भि.पाटील, “लोकप्रशासन”, प्रशांत पब्लिकेशन, २०१९
5. डॉ. व्ही. जी. नांदेडकर, “लोकप्रशासन”, के सागर पब्लिकेशन, पुणे